

Osmanlı Devleti'nin Çöküş Nedenleri

Tüccarzâde İbrahim Hilmi Çığırâçan, Yayına Hazırlayan: Dr.Başak Ocak

İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, 2010, 178 sayfa, ISBN: 978-605-4326-00-6.

H.Murat SÖNMEZ*

Hacmi küçük içeriği ise hacmi ile ters orantılı olan bu eser, 67 yıllık yayıncılık hayatına sahip Türk yayıncılarının öncüsü Tüccarzâde İbrahim Hilmi Çığırâçan'ın kuvvetli kaleminden 1912 yılında çıkan üç değerli kitabın çeviri yazılarından oluşmaktadır. “Zavallı Millet”, “Milletin Hataları” ve “Milletin Kusurları” adlı bu üç eser II.Meşrutiyet döneminde Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu hazin tablonun sebeplerini idari, askeri, siyasi, ekonomik ve sosyal açılardan ele almakta ve hastayı tedavi etmek için reçeteler sunmaktadır.

Tüccarzâde İbrahim Hilmi, Balkan Savaşı'nda Çatalca savunması sırasında “Kitaphâne-i İntibah” adı altında on sekiz kitaptan oluşan bir seri yayımlamaya başlamıştır. Meşrutiyet'in ilanından sonra Osmanlı Devleti'nin ve milletinin içinde bulunduğu sorunların tespiti ve çözüm önerilerini konu alan bu kitapların altısı bizzat Hilmi Bey tarafından kaleme

* Dr., Kara Harp Akademisi, İstanbul, hmuratsonmez@gmail.com.

alınmıştır. Bu eserler; “Maarifimiz ve Servet-i İlmiyemiz”, “Türkiye Uyan” ve “Avrupalılaştırmak” ile aşağıda tanıtımı yapılan ve “**Osmanlı Devleti’nin Çöküş Nedenleri**” kitabında birleştirilen “Zavallı Millet”, “Milletin Hataları” ve “Milletin Kusurları” adı altında yayımlanmıştır.

Tüccarzâde İbrahim Hilmi Çığıracı’nın cahilliğin ve ataletin yok edilmesine yönelik verdiği mücadeleli yaşamı günümüzde doktora ve yüksek lisans tezlerine konu olmaktadır. Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde kurduğu ve Cumhuriyet döneminde de idamesini sağlamayı başardığı yayımevi ile bini aşkın kitabı yayımlamayı başaran müteşebbis bir ruha sahip Hilmi Bey’in bu eserini bizlere kazandıran Başak Ocak eserin orijinallliğini korumaya özen göstermiştir. Günümüz Türkçesine sadeleştirilmemiş olmasına rağmen kitabın derinliği okuyucuyu manyetik çekim alanının içine almakta ve bir solukta okunmasını sağlamaktadır. Ayrıca kitabın sonunda sunulan Osmanlıca-Türkçe sözlük, eserin okuyucu tarafından anlaşılmasına yardımcı olmaktadır.

Hilmi Bey, eserini oluşturan üç kitaptan birincisi “Zavallı Millet”i Balkan Savaşı sırasında ülkenin durumu karşısında duyduğu üzüntü içinde kaleme almıştır. Bu eserde yazar Osmanlı Devleti’ni idari, siyasi, askeri, sosyal ve kültürel yönlerden şiddetle eleştirmektedir. Yetmiş yaşında ihtiyar bir Osmanlı’nın ağzından çıkıyormuşçasına yazdığı bu kitapta “**Koca Cihan İmparatoru Osmanlı Devleti**”nin milletini zavallı hale düşüren sebeplere ve çözüm önerilerine yer vermiştir. Bu sebepleri ise; ilim ve fenne olan uzaklık, memleketin her köşesine hakim olan yolsuzluk, ordu ve donanmanın çağın gerisinde kalması, sosyal hayatın düzensizliği, ülkede Türklere ait müesseselerin eksikliği, tarım-sanayi ve ticaretin oldukça geriden takip edilmesi ile mülkî idarenin sistemli çalışmaması usul ve prensiplerin başa geçen kişilere göre değişmesi konuları altında incelemiştir. Sonuç bölümünde ise; ahlakı, maddi ve manevi gücü ihlal edilen Türkiye’nin, azimli ve gayretli insanların ortaya çıkmasıyla kendi servetini, refahını ve kuvvetini tamamen kazanacağı ümidinde olduğunu vurgulamıştır.

“Milletin Hataları” adlı ikinci kitabın yazılma nedeni, milletin sosyal ve milli hastalıklarını, hatalarını göstermektir. Hilmi Bey, “Zavallı Millet”e oranla daha serbest ve ağır bir söylemle kaleme aldığı bu eserinde sadece toplumsal yaraları ortaya koymakla kalmamış, bir taraftan da bu yaraların nasıl sarılabileceğine dair görüş ve önerilerini sunmuştur. Bu görüş ve önerilerini; cahillik ve tembellik, makam ve mevki dilencililiği, bedavacılık, aile hayatındaki bozulma, kadının toplumdaki yeri, görgü kurallarına riayet, toplumun ahlakı ve gençliğin durumu başlıkları altında ele almıştır.

“*Milletin Kusurları*” adlı üçüncü ve son kitap ise “*Milletin Hataları*” adlı ikinci kitabın devamı niteliğindedir. Özellikle ekonomik hayatla ilgili bölümler bu eserde yer bulmaktadır. Yazar kitapta Osmanlı Devleti ve milletinin içinde bulunduğu yoksulluğun ekonomik nedenleri üzerinde durmaktadır. Bahse konu nedenleri ve çözüm önerilerini; fakirlik ve sefalet, tarım, sanayi ve ticaret hayatı ile iktisadi teşebbüsteki eksiklikler başlıkları altında okuyucuya sunmuştur.

Yukarıda kısaca sadece özüne ve konu başlıklarına değindiğimiz eseri yazar oldukça akıcı bir üslup ve çarpıcı ifadelerle kaleme almıştır. Örneğin tarım sektöründe çağın gerisinde kalmamızı; “*Hâlen Hz.İdris döneminden kalma usullerle ziraat yaptığımızı, bizdeki tarım aletlerini Avrupa’da ancak etnografya müzelerinde görebileceğimizi*” ifade ederek dönemin tarım hayatını etkileyici bir anlatım tarzıyla hafızalarımızda canlandırmamızı sağlamıştır.

Hilmi Bey’in entelektüel şahsiyeti, bilgi birikimi, çoğu dönemin gelişmiş ülkeleri olmak üzere elliden fazla ülkede bulunmuş olması yapmış olduğu tespit, teşhis ve tedavi yöntemlerinin isabetliliğinin kanıtıdır. Bu sayede yazar, Osmanlı Devleti’ni diğer devletler ve sistemler ile karşılaştırarak eksikliklerimizi ortaya koymuş ve çözüm önerileri sunmuştur. Ayrıca o dönemde sosyal, yazılı, görsel ve işitsel medyanın eksikliği, araştırma şirketlerinin yokluğu, seyahat özgürlüğünün kısıtlılığı gibi imkânsızlıklar dikkate alındığında Hilmi Bey’in eserinin sadece hoşça vakit geçirilecek bir edebiyat kitabından ibaret olmadığı gerçeğini göz ardı etmemek gerekir. Bu eser aynı zamanda araştırma/inceleme, ekonomi, tarih, sosyoloji, psikoloji, felsefe, uluslararası ilişkiler ve hukuk konularına da değinen ve sonunda da bir rapor olarak çözüm önerilerini sunan yazıldığı dönemin kapsamlı temel bir aynası olarak da günümüze önemini korumaktadır.

Hilmi Bey’in o dönemde yapmış olduğu tespitlerinin günümüzde de kısmen devam ettiğini görmek eserin güncelliğini koruduğunun bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun kanıtı ise şu sorularda saklıdır: Sadece insan hakları nedeni ile değil aynı zamanda gelecek neslin yetiştirilmesinde de en büyük role sahip olan kız çocuklarının eğitimi sorunsalı toplumumuzun her kesiminde çözülebildi mi? Kadınlara hak ettikleri değer verilebiliyor mu? Okullar çocukları sanatçı ve müteşebbis bir ruha sahip girişimci olarak mı, yoksa Hilmi Bey’in ifadesiyle “*memuriyet ordusuna kapak atmaya çalışan bir fert*” olarak mı yetiştiriyor? Başta aile olmak üzere toplumu oluşturan bireylerin birbirine göstermiş olduğu sevgi, saygı ve görgü kurallarına riayetin seviyesi yeterli mi? Ülkenin jeopolitik ve jeostratejik konumu dikkate alındığında tarımda, sanayide, ticaretle ve bilimde dünya devletleri ile kıyaslandığında arzulanan hedeflere ulaşıldı mı? Tüm bu ve benzeri sorulara verilebilecek yanıtlar, sadece kitabın güncelliğini koruduğunun kanıtını değil aynı zamanda

Hilmi Bey'in tam 103 yıl önce yapmış olduğu tespitler ve sunduğu çözüm önerilerinin gerçekleşme seviyesinin farkındalığını da ortaya koymaktadır.

Tüccarzâde İbrahim Hilmi Çığırâçan'ın Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş nedenlerini anlatırken yaptığı tespit ve teşhisleri okurken zaman zaman kızabilir, hüznülenebilir, hırslanabilir ama en sonunda ümitlenebilir yani şiddetli bir duygu yoğunluğu yaşayabilirsiniz. Hilmi Bey'in milletin hatalarını ve kusurlarını kaleme alırken kullandığı üslûp okuyucuya biraz ağır gelse de bu değerli eserin altı asırlık Osmanlı Devleti'nin can çektiği en zor döneminde 1912-1913 Balkan Harbi esnasında kaleme alındığı düşünüldüğünde Hilmi Bey'in tespitlerinin az bile olduğu kanaatine varılabilir. Bu eleştirel üslubunun yanında milletin ne kadar asil olduğu ve eksik yönlerinin tamamlandığında eski günlerine dönebileceği yazar tarafından vurgulanmaktadır. Çağın gerisinde kaldığı ve gelişmeleri takip edemeyişinin doğurduğu sıkıntılardan kaynaklanan sorunların farkına varılması için eleştirel yaklaşan yazarın amacının Türk Milleti'ni küçük düşürmek değil düştüğü yerden biran evvel toparlanıp ayağa kalkmasını sağlayacak reçeteleri sunmak olduğu eserin bütünü ele alındığında anlaşılmaktadır. Zaten kendisi de hakikatleri kimseden çekinmeden daima yazacağını, 93 Harbi sonrası sessiz kaldığı için Balkan Savaşı'nın hezimetine maruz kaldığı, eleştirel bir yaklaşımla olaylara bakacağını bundan dolayı şimdiden kırıcı bir üslûp kullanabileceği için kusuruna bakılmamasını, okuyucunun itiraz hakkının olduğunu kitabında vurgulamıştır.

Her cümlesinin hatta her kelimesinin paha biçilmez değere sahip olduğu kanaatini edindiğim bu kitabın tanıtımını birkaç sayfaya sığdırma zorunluluğundan kaynaklanan güçlüğü yaşamama rağmen, sadece 300 adet baskı yapmış olan esere talebin artmasını sağlayarak okuyucuyla buluşturmaya vesile olmak hedefi eserin tanıtımına teşebbüs etmemde beni rahatlatan hafifletici sebeplerden birini teşkil etmiştir. Günümüze göre nüfusun, okuma oranının ve maddi imkânların düşük olduğu 1912-1913 döneminde bile sadece “Zavallı Millet” adlı eserin 45.000 nüshasının okuyucu tarafından temin edildiği düşünüldüğünde unutulmaya yüz tutmuş bu değerli hazinenin tekrar topluma kazandırılmasında emeği geçen yayıncı Rifat Bali ve Dr.Başak Ocak'ı iyilikle anıyorum.